

PARTICULARITĂȚI ALE *OCTOIHULUI MIC* DIN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Lavinia Carmen Avram

Astăzi când cartea electronică este la mare căutare, cartea tipărită și mai ales cartea veche rămâne comoara cuvântului, de aceea ea ar trebui să fie desprăfuită și redată cititorului.

Lucrarea de față prezintă un exemplar publicat la Sibiu, de origine ortodoxă, din anul 1894, în tipografia Krafft („tiparul și editura Wilhem Krafft”¹). Locul unde s-a aflat exemplarul înainte de introducerea în inventarul Muzeului din Sighișoara este la Arad, după cum ne prezintă însemnările pe care le prezintă cartea, deși ea a fost achiziționată de la o persoană din localitatea Dumbrăveni, județul Sibiu. Titlul integral al cărții este „Cele opt glasuri sau octoihul cel mic”. Exemplarul cuprinde 300 de pagini, complet. Dimensiunile exemplarului sunt: L: 18 cm, LA: 11,5 cm. Alfabetul de publicare este cel latin, limba este română, iar ca suport tipografic a fost folosită hârtia neacidă, fără filigran.

Starea de conservare a exemplarului este bună. Coperțile sunt din carton presat îmbrăcate în hârtie cerată, de culoare maro, fără ferecătură. Capitalbandul este în stare bună. Coperta 1 este uzată la colțuri și pe margine, prezentând rupturi a hârtiei cerate. Totodată Coperta 1 este decorată în centru cu icoana Maicii Domnului cu Pruncul, la rândul ei împrejmuită de un decor de frunze ce prezintă în partea de sus o cruce. Pe margini Coperta 1 prezintă un decor de linii verticale care formează un chenar. **(foto 1)** Același decor îl putem observa și pe Coperta 2, mai puțin imaginea cu icoana Maicii Domnului cu Pruncul. **(foto 1)** Cotorul este din pânză înflorată. Este un cotor adăugat peste cel original, care probabil că era tocit și

---

¹ *Octoichul cel mic*, Sibiu, 1894, pag. de titlu.

mâncat. Pe margine foile sunt îngălbenite și prezintă urme că a fost depozitată într-un loc umed. **(foto 1)**

În interior Coperta 1 prezintă semnătura proprietarului. **(foto 2)** Foaia de gardă prezintă următoarea însemnare: „*Ineu Herbei Ghorghe născut în 19 X 1933 Joi dimineața la oara 9 ½ In Comuna Ineu Jud Arad № 355*”, la care se adaugă și semnătura. **(foto 2)**

Foaia de titlu nu este decorată, dar prezintă pe verso o imagine grafică a Mântuitorului Iisus având în mâna stângă globul pământesc cu Sfânta Cruce deasupra, semn că veghează asupra tuturor. Mâna dreaptă prezintă cele trei degete folosite pentru binecuvântare, simbolizând Λ (alfa), în timp ce globul pământesc din mâna dreaptă simbolizează Ω (omega), anume începutul și sfârșitul. Această imagine are tipărită următoarea însemnare: „*Cela-ce în ceasul al noaulea pentru noi cu trupul moartea ai gustat Christoase Dumnezeule, omoară cugetul trupului nostru, se ne mentueșce pre noi.*” **(foto 3 față - verso)**

Este o carte întocmită de Ioan Cucuzeu după cântările lui Ioan Damaschin pe opt glasuri. **(foto 4)**

La pagina 65 putem observa parțial o însemnare, care este nedescifrabilă. **(foto 5)** Deasemenea la pagina 165 s-au găsit două foi din-o carte de rugăciuni. **(foto 6)** Pe ultima foaie s-a găsit însemnarea „*Eu Herbei Gherb*”. **(foto 7)**

Toate aceste însemnări sunt realizate cu cerneală albastră, și totodată prezintă circuitul pe care la avut cartea – tiprită la Sibiu într-o tipografie săsească ajunge la Ineu, o comună din Banat, județul Arad, apoi la Dumbrăveni, județul Sibiu și ca punct final Muzeul de Istorie Sighișoara, județul Mureș. A aparținut probabil cantorului Bisericii din comuna Ineu.

***

Numele de **octoih** provine de la grecescul „okto”, care înseamnă opt și „echos”, care înseamnă glasuri, de unde și denumirea în popor „cele opt glasuri”.

Octoihul este perioada liturgică cea mai lungă din anul bisericesc, an care durează din prima zi de Luni de după Duminica Tuturor Sfinților și până în Duminica Vameșului și Fariseului. Are ca sărbătoare centrală Nașterea Domnului urmată de Bobotează și reînnoiește, prin slujbele Bisericii, activitatea profetică și de învățător a Mântuitorului Iisus. La Sfânta Liturghie, lecturile vor fi în majoritate din Evangheliile după Matei și Luca.²

Octoihul este o carte de ritual bisericesc ortodox, care cuprinde catavasiile sau rugăciunile și cântările vecerniei, utreniei și liturghiei din fiecare zi din săptămână pe opt glasuri sau tonuri, fiecărei săptămâni consacându-i-se succesiv un glas. Este de două tipuri: Octoihul Mare și Octoihul Mic. Octoihul Mare este o carte utilizată pentru toate zilele săptămânii, în timp ce Octoihul Mic cuprinde cântările duminicilor.³

Textele cântărilor din *Octoih* sunt atribuite imnografului și teologului bizantin Ioan Damaschin, compuse de acesta în secolul al VIII-lea.⁴

Cel mai vechi manuscris copiat pe teritoriul țării noastre, în limba slavonă, datează din secolul al XIII-lea și se numește „*Octoihul de la Caransebeș*”.⁵ Printre primele tipărituri din România este „*Octoihul lui Macarie*” la 1510, care este un octoih mixt.⁶

Primul octoih tipărit în limba română este „Octoihul” de la 1712, tipărit de Mitropolitul Antim în tipografia de la Târgoviște care „*cu a sa cheltuială*” dă lumină „*spre înțelegerea de obște*” a credincioșilor români, ce nu mai înțelegeu graiul

---

² Pr. Ene Braniște, Ghenadie Nițoiu, Gheorghe Neada, *Liturgica teoretică*, Ed. Credința Noastră, București, p.141.

³ *Ibidem*, p.143.

⁴ *Ibidem*, p.141.

⁵ Pr. Mircea Păcurariu, *Cultura teologică romească. Scurtă prezentare istorică*, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2011, p.43.

⁶ Eva Mârza, *Preliminarii la un repertoriu al tipografiilor români 1508-1830*, în „*Annales Universitas Apulensis. Series Historica*”, 8/2008, p54. ; Pr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p.64.

străin.⁷ Această carte reprezintă o carte de temeii a stranei, dar are și menirea să nu fie numai o carte de strană ci și „o carte de școală”.⁸

Până astăzi au fost tipărite multe exemplare a acestei cărți bisericești, toate având la bază exemplarul apărut la 1712, și după trecerea a aproximativ 300 de ani de la apariția primului număr în limba română și ediția standard formulată după 1950, există numeroase ediții al căror text, în mare, este același. Astfel, comparăm un text (*Troparul Născătoarei de Dumnezeu*) din *Octoiul* de la 1712, cu cel de la 1894 și cu unul din 1991:

Troparul Născătoarei de Dumnezeu, ce se cânta Duminica la Utrenie înainte de Doxologia Mare

„*Octoih*”, Târgoviște, 1712.

„Prea bl(a)goslovită ești de D(u)mn(e)zeu Născătoare Fecioară că prin Cel ce s-au întrupat din tine, iadul s-au robit, Adam s-au chemat, blestemul s-au pierdut, Eva s-au slobozit, moartea s-au omorât și noi am înviat. Pentru aceasta cîntînd strigăm: Bine ești cuvîntat H(ristoa)se D(u)mn(e)zeul nostru Cel ce bine ai voit așa, mărire Ție.”⁹

„*Cele opt glasuri sau Octoichul cel mic*”, Sibiu, 1894.

„Prea bine cuvîntată ești Născătoare de Dumnezeu Fecioară, că prin cel-ce s’a întrupat din tine, eadul s’au robit, Adam s’a chiebat, blăstîmul s’a pierdut, Eva s’a

---

⁷ Pr Nicolae Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf*, în „Biserica Ortodoxă Română. Buletinul Oficial al Patriarhiei Române”, anul LXXIV 8-9, București, 1956, p.740.

⁸ *Ibidem*, p.762.

⁹ *Octoih*, Târgoviște, 1712, în „Biserica Ortodoxă Română. Buletinul Oficial al Patriarhiei Române”, anul LXXIV 8-9, București, 1956, p.763.

slobozit, moartea s'a omorît, și noi am învieat. Pentru aceasta cântând strigăm: Bine ești cuvântat Christoase Dumnezeul nostru, cel-ce ai binevoit așa mărire ție.”¹⁰

„*Octoihul mic*”, București, 1991.

„Prea binecuvântată ești Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, că prin cel ce s-a întrupat din tine iadul s-a zdrobit, Adam s-a chemat, blestemul s-a pierdut, Eva s-a mîntuit, moartea s-a omorît și noi am înviat; pentru aceasta cîntînd strigăm: Binecuvîntat ești Hristoase, Dumnezeule, cel ce bine ai voit așa, mărire Ție!”¹¹

Astfel, am putea spune că circulația cărții bisericești, dar mai ales tipărirea ei în diferite centre, precum Târgoviște, București, Râmnic, Sibiu, Iași sau Blaj, scoate în evidență interesul românilor față de cartea de cult.

**

În ceea ce privește însemnările marginale ele prezintă particularități prin care se deosebesc una de alta, fiecare fiind unică în felul ei. Aceste însemnări ne vor conduce la forme de exprimare a celor ce au lecturat-o. Categoria autorilor de însemnări au constituit-o desigur cititorii. Pentru aceștia, până să devină o plăcută „zăbavă”, lectura era o obligație venită din respectarea canoanelor bisericești, așadar lectura era un instrument obligatoriu de informare.¹²

Putem spune că însemnările pe carte prezintă o expresie a evenimentelor personale și a celor din comunitate, a sentimentului cetățeanului și a raportării lui la diverse etape din viață. Efectuarea acestor însemnări devenise o modă „am scris să se știe că am citit și eu”, sau doar pentru că unii au simțit nevoia să noteze, pe margini de cărți.¹³

---

¹⁰ *Octoichul cel mic*, Sibiu, 1894.

¹¹ *Octoih*, București, 1991.

¹² Dr. Theodora Fîntînaru, *Însemnările pe cărți ca formă de paratextualitate*, în „LIBRĂRIA” anuar X, Studii și cercetare de bibliologie, Târgu Mureș, 2011, p.205.

¹³ *Ibidem*, p.206-207.

*

Concluzionând, putem spune că, pentru acele vremuri, cărțile religioase au avut un rol întemeietor în cultura românească, prin schimbarea paradigmei lingvistice și introducerea limbii naționale în biserică.¹⁴ Ele au reprezentat o adevărată sursă de culturalizare.

Cartea veche are pentru cultura română o importanță de necontestat. Simbol al cunoașterii, al înțelepciunii, punte de legătură între generații și chiar între popoare, cartea reprezintă principalul mijloc de instruire și de lectură

Features of *Octoihul mic* from the History Museum's collection of Sighișoara (summary)

Romanian old book culture has undeniable importance. Symbol of knowledge, wisdom, bridge between generations and between peoples even, book the main means of instruction and reading.

Religious book were instrumental in founding Romainan culture by changing the language paradigm and introduce national language in church. They were a real source of enlightenment.

Marginal notes has certain particularities which distinguish them from one another, each unique in its own way. These issues will lead us to the forms of expression of those who lectured her.

We can say that the notes from the book presents an expression of personal or of community events.

Cuvinte cheie: carte, carte veche, obiect de cult, Octoih, însemnări.

Keywords: book, old book, religious item, Octoechos, notes.

---

¹⁴ Eugen Pavel, *Arheologia textului*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012, p.8.

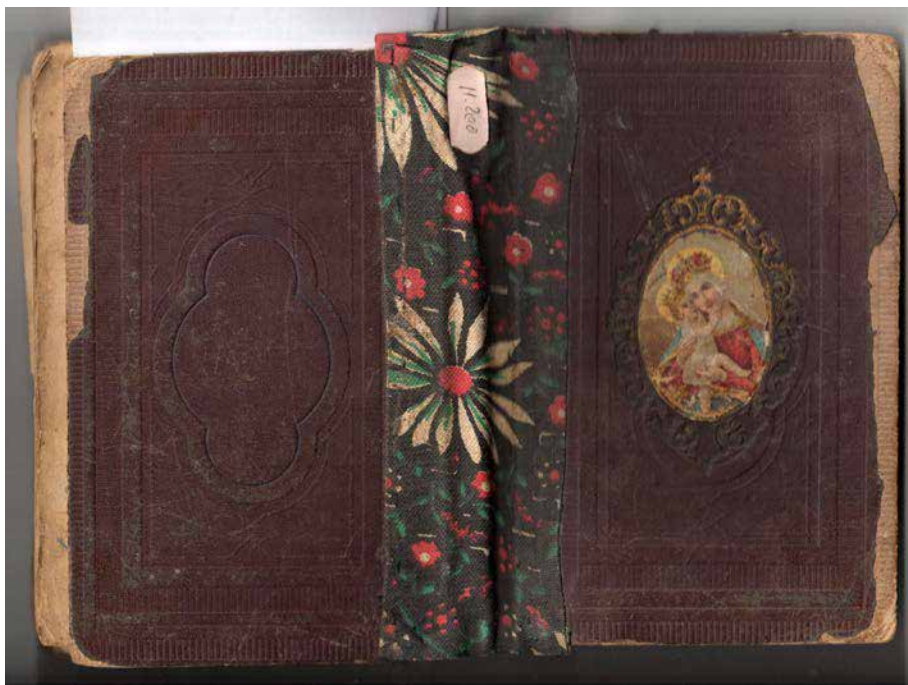

foto 1 (coperta 1, coperta 2, cotorul)

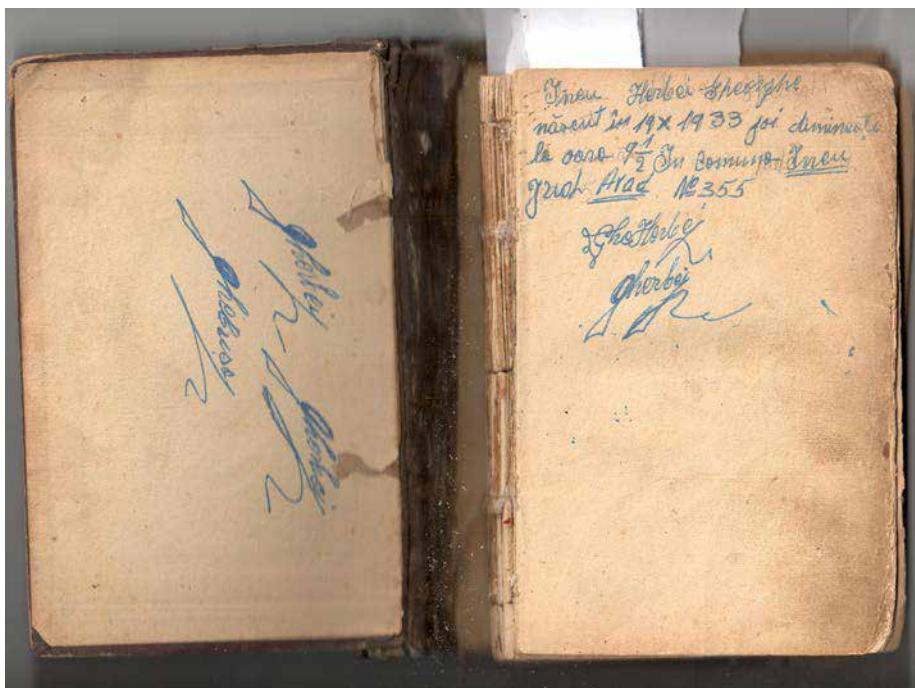

foto 2

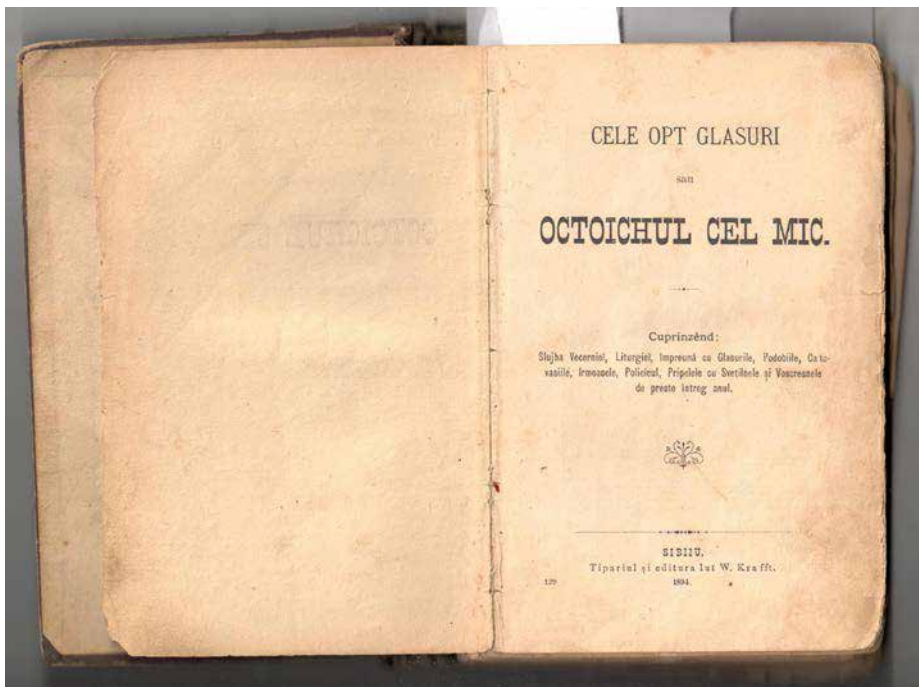

foto 3 – față

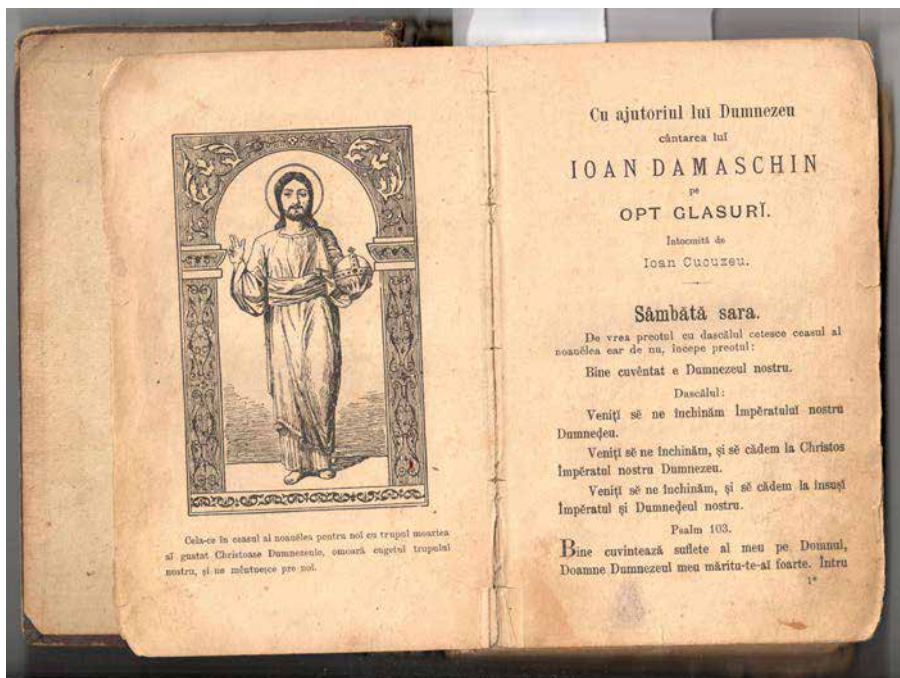

foto 3 – verso

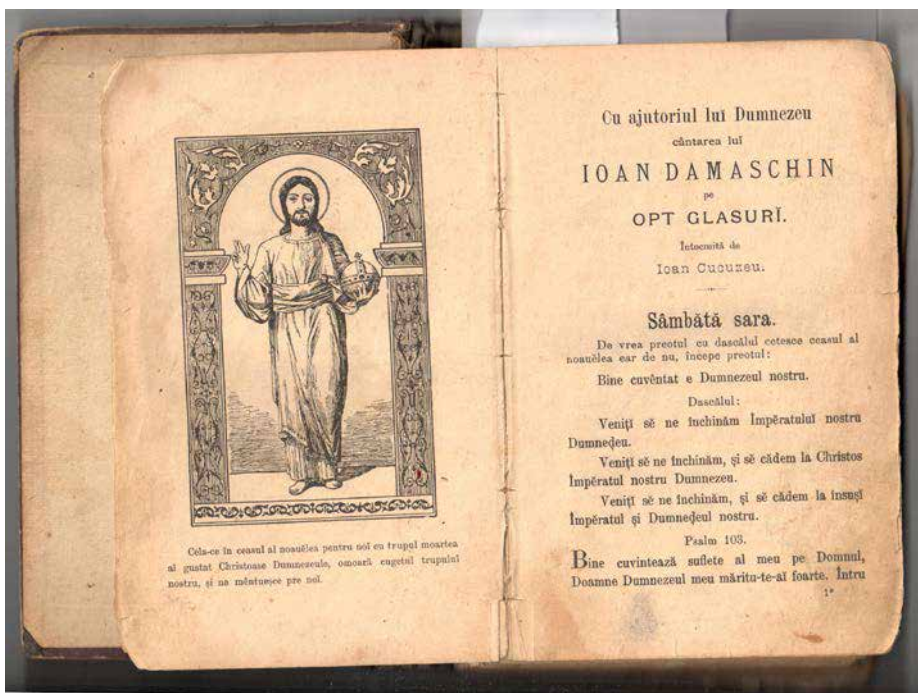

foto 4

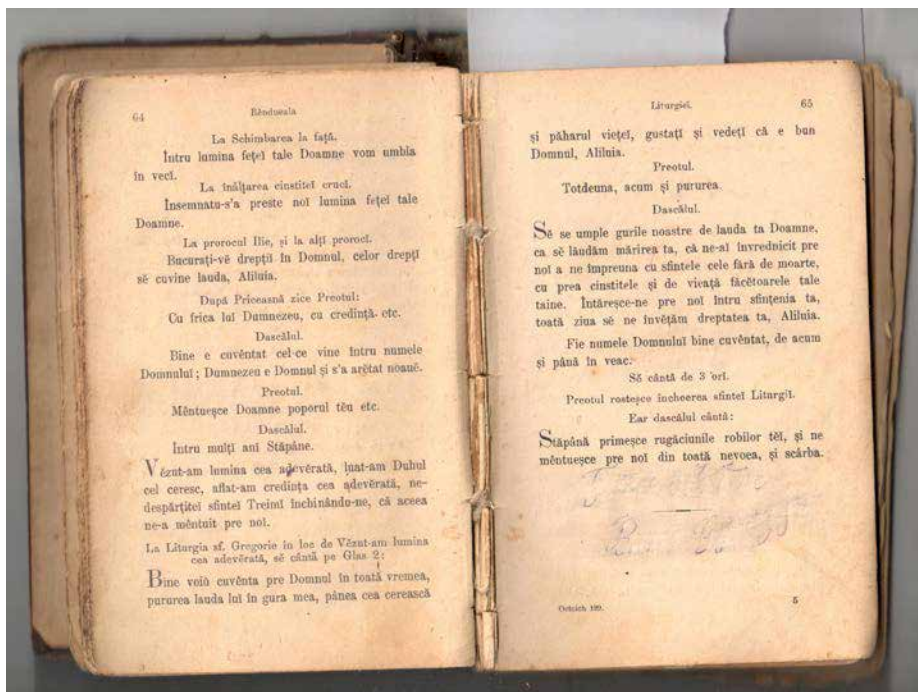

foto 5

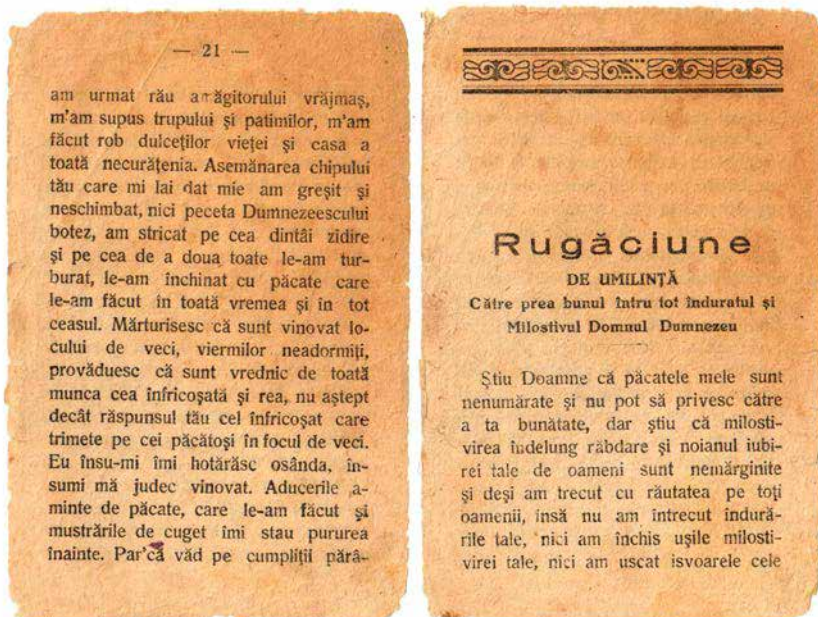

foto 6

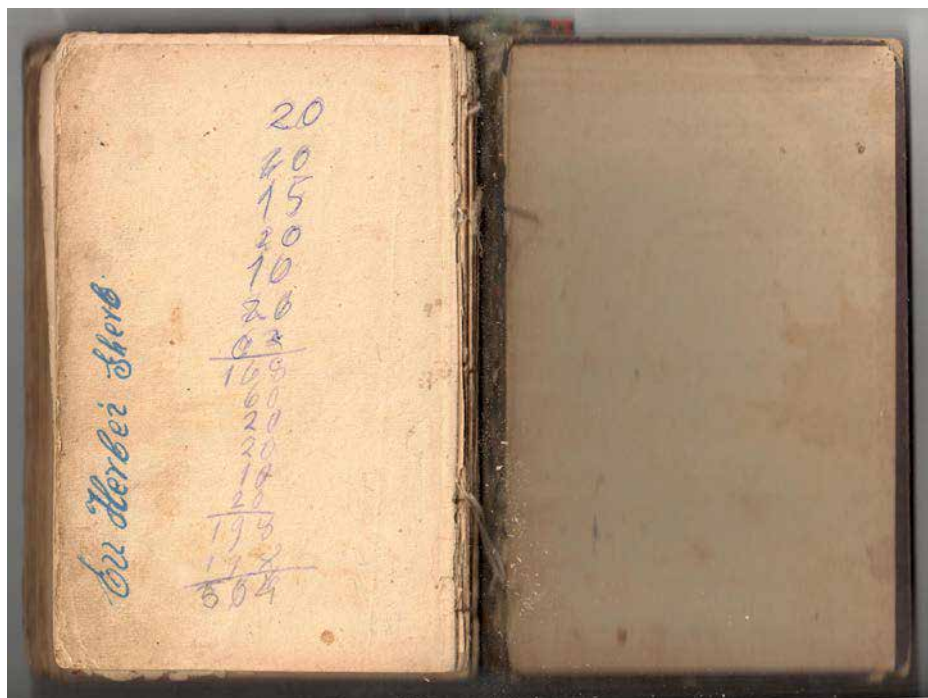

foto 7